

ՄԱՅՐ ԱՐՈՐՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱՇԵՆԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՍԼՈՒ ԳԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ

սպ, հաւուրը Մեր Հոգեւոր եղբոր Ամենազաւաստ Տ. Թովնիսի Պաշարարին: Անցնելու հետքեր թողոյց ճանաչման Մեր Ա. եկեղեցու և Մայր Աթոռ Ս. Եզնիսիանի մերկայ կեանքին մէջ Թովնիսի Պաշարարի այցելութիւնը և Հայաստան եւ ի Ս. Եզնիսիին:

Հասկանալական ենուոյ՞ և, ու մեր երկու եկեղեցիները մասնաժողովներով մէջ առնակեցնելու Եւրոպական եւ եղե. Իրիստանական հաւատքի ազգային արտայայտութիւնները եղող Ռուսմանի Օրբոստէ եկեղեցին և Հայոց Առաքելական եկեղեցին:

Հայ ժողովուրդը Ռուսմանի օրհնելով իրոյ վրայ գտել է մասնաժողովներով ընթացիկ կեանքները:

Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնից հյուս
րերը մեկնեցին զոհնապակայան:

Զեր այս այցելութեամբ, որ
ըրէ պատմակերտ դէպք պի-
տի արձանագրողի մեր նոր սե-
ւունդներու յիշողութեան մէջ,
մեր անգամ մը եւս պերճա-
օս փաստը զոյգ կու տաք
մեր բարձր համարունին եւ գ-
նահատանքին, զորս կը տա-
րէ հանդէպ Արեւմտինայի
նման հայերուն, որոնք ահա ա-
յլ թան ուր տաճանաճակնե-
րի վեր ուր տաճանաճակնե-
րի տնտեսական մէջ եղբ անոնք

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՑ

ՏԵԼԵՎԻԶՈՐԻ ՄԱՅՐ ԱՐՈՋԻ ՄԱՍԻՆ ԴԻՎԱՆԵ

**ՀԱՅ-ՈՒԿՐԱՆԻՍԱԿԱՆ
ԲԻԶՆԵՍ-ՖԻՐՄԱՆԻ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱԿՏԵՐ
ԱՅՑԵԼԵՑԻՆ ՄԱՅՐ ԱՐՈՋ
ՄԲ. ԷՋՄԱՐՏԻՆ**

Հունիսի 25-ին Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնում Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը ընդունեց հայ-ուկրաինական բիզնես-ֆիրմանի պատվիրակությունը՝ Ուկրաինայի Գործարարների միության նախագահ Ալեքսանդր Շնիդկոյի գլխավորությամբ:

Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանին ներկայացնելով հայ-ուկրաինական առաջին հավաքի արդյունքները Հայաստանի Արդյունաբերողների և գործարարների միության նախագահ Արամ Վարդանյանը տեղեկացրեց նաև, որ բիզնես-ֆիրմանի մասնակիցները 10 հազար դոլար են տրամադրել Երևանի Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ տաճարի կառուցմանը:

Հանուն Վեհափառ Հայրապետի ողջունելով հյուրերին՝ սրբազան հայրը շնորհակալություն հայտնեց նմիտությունը՝ համար: Ներսես արքեպս. Ս. Ներսեսի և Ս. Ներսեսի միջև բարեկամությունն ու հոգևոր կապերն ունեն պատմական հիմքեր, ինչի վկայություն են Կիելի մայր տաճարի հիմքում արձանագրված հայ վարպետների աճյունները:

Հայ-ուկրաինական հոգեւոր մշակութային կապերի մասին փաստեց նաև պրն. Շնիդկոն՝ հայտնելով, որ ուկրաինական կառավարությունը եւս աջակցում է այդ կապերի ամրապնդմանը: Ուկրաինայում Հայ Առաքելական Եկեղեցին ունի իր բնակարանը, ներկայումս հայկական ճոր եկեղեցիներ են կառուցվում Օդեսայի և Դոնեցկում:

Հունիսյան առկայությունը հյուրերը շնորհեցին Մայր Աթոռի բանաճարներում, ծանոթացան Հայ եկեղեցու 1700-ամյա պատմությանը:

Հանդիպմանը ներկա էր Հայաստանում Ուկրաինայի արտակարգ և լիազոր դեսպան Ալեքսանդր Բոժկոն:

ՄԾՈՒՐԱՅԻՆ

**ԿԱՍԱԿՈՐԵՐԸ ՄԵԿԵՑԻՆ
ՍԱՂՈՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՏԱՆ**

Հունիսի 1-ին «Երկիր եւ մշակույթ» բարեգործական հայաստանյան կազմակերպության նախաձեռնությամբ սփյուռքահայ 25 կամավորներ են ընկնել Սաղմոսավան եւ Քարինտակ մասնակցելու Սաղմոսավանի եւ Քարինտակ գյուղի դպրոցի վերակազմման աշխատանքներին: ԱՄՆ-ից, Անգլիայից եւ Ֆրանսիայից մասնաճյուղ կամավորները կաշխատեն երեք շաբաթ, որից հետո նրանց կփոխարինեն սփյուռքահայերից բաղկացած երկրորդ աշխատանքային խումբը: Նրանցից շատերը աշխատելու են գալիս հայրենիք ոչ առաջին անգամ:

«Երկիր եւ մշակույթ» հասնագիտված կազմակերպությունը հիմնվել է 1977 թ. Ֆրանսիայում սփյուռքահայ երիտասարդների կապը մայր հայրենիքի ու ազգային արժեքների հետ ամրապնդելու նպատակով: Այս ցանկությանը էլ կազմակերպությանը նախաձեռնությամբ բազմաթիվ հայ կամավորներ մասնակցում են տարբեր երկրների հայկական պատմաճարտարապետական հուշարձանների վերակազմման աշխատանքներին: Կազմակերպությունը իր ներդրումն ունի Իրանում Սբ. Թադեւսի վանքի, Չոր-ձոր, Ս. Սանդուխտ կույսի եկեղեցիների, ինչպես նաև Քեսապի Սբ. Ստեփանոս եկեղեցու վերակազմման աշխատանքներին:

Հայաստանում «Երկիր եւ մշակույթ» իր գործունեությունը սկսելու հնարավորություն ունեցավ միայն 1988 թ. նրվաշարժից հետո, եւ արդեն 9-րդ տարին է, ինչ ամառային ամիսներին Հայաստան են ժամանում սփյուռքահայ կամավորների աշխատանքային ջոկատներ:

Երկրայաժողով ամմիցապես հետո առաջին կամավորները մասնակցեցին Գոգարան գյուղի մաքրման աշխատանքներին: Նրանց մասնակցությամբ վերակազմվեց նաև գյուղի Սբ. Աստվածածին եկեղեցին (5-րդ դար), որի օձուկը կատարվեց ձեռամբ Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա կաթողիկոսի:

Կամավորները մասնակցել են նաև Տաթև գյուղի Սբ. Մինաս եկեղեցու վերակազմման, ինչպես նաև Արագածոտնի մարզում փախստականների համար Դպրեան (Մարդաստ) գյուղի հիմնադրման ու բարեկարգման աշխատանքներին: Անցած տարվանից կազմակերպությունը աշխատանքներ է տանում նաև Արցախում: Նախորդ տարի սփյուռքահայերի մասնակցությամբ վերանորոգվեց Քարինտակի մշակույթի տունը: Ցանկություն էլ կա նաև վերակազմելու գյուղի եկեղեցին Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակման 1700-ամյակի առիթով:

Նշենք, որ կազմակերպությունը եկեղեցիների վերակազմման աշխատանքները հայրենիքում համաձայնեցնում է Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի ճարտարապետական վարչության հետ:

**ՄԻԱՅՑԱԼ ՄԵԾՈՒՐԻՍՆԵՐԻ
ՕԳՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ
ՆԵՐԱՎՅԱՑՈՒՑԻՆԵՐԻՆ
ԱՅՑԵԼԵՑԻՆ ՄԱՅՐ ԱՐՈՋ
ՄԲ. ԷՋՄԱՐՏԻՆ**

Հունիսի 29-ին Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի դիվանապետ Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը ընդունեց Միացյալ մեթոդիստների օգնության կոմիտեի պատվիրակությանը՝ «Աջակցություն Հայաստանին անցումային շրջանում» առաքելության ղեկավարներին Ս. Վոլենի գլխավորությամբ:

Սրբազան հայրը հյուրերին

ծանոթացրեց Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցու եւ Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի պատմությանը, պատմեց խորհրդային տարիներին Հայ եկեղեցու կրած դժվարություններին մասին, ներկայացրեց եկեղեցու առաքելությունն անկախ Հայաստանում:

Պատասխանելով հյուրերի հարցերին՝ Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը անդրադարձավ խորաբաղյան հիմնախնդրին, խոսեց հոգեւոր կրթության հարցերի շուրջ, պարզաբանեց հայ կնոջ տեղը Հայ եկեղեցու:

**ՖԻՐՄԱՆԻՍՏԻ ՄԵԼԱՏԻ
ՊԱՏԿՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՅՑԵԼԵՑ ՄԱՅՐ ԱՐՈՋ
ՄԲ. ԷՋՄԱՐՏԻՆ**

Հունիսի 30-ին Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի այցելեց Հայաստանում գտնվող Ֆրանսիայի Սենատի պատվիրակությունը:

Ողջունելով հյուրերին՝ Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը գոհունակություն հայտնեց վերջերս Ֆրանսիայի Ազգային ժողովի կողմից հայոց եղեռնի ճանաչման առթիվ:

«Դա ֆրանկո-հայկական կապի մեր արտահայտությունն է», ասաց սրբազան հայրը:

Գերաշնորհի հայրը իր երախտիքի խոսքն ողջեց նաև ֆրանսիական ժողովրդին ու պետությանը՝ երկարժարժից հետո Հայաստանին ցուցաբերած աջակցության համար:

Հանդիպման ընթացքում Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը պատմեց Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի մասին: Հյուրերի խնդրանքով սրբազան հայրն անդրադարձավ Մայր Աթոռի եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցու նկիրապետական մյուս աթոռների միջև հարաբերություններին, Հայ եւ Կաթոլիկ եկեղեցիների միջև եղած տարբերություններին:

**ՎՐԱՑ ԽՈՐՀՐԱՐԱՆԱԿԱՆ
ՊԱՏԿՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՅՑԵԼԵՑ ՄԱՅՐ ԱՐՈՋ
ՄԲ. ԷՋՄԱՐՏԻՆ**

Հունիսի 6-ին Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի այցելեց Վրաստանի խորհրդարանի պատվիրակությունը՝ խորհրդարանի փոխնախագահ Վախթանգ Կոլբայայի գլխավորությամբ:

Վեհաբանում հյուրերին ընդունեց Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես արք. Պողոսյանը: Հանդիպման ընթացքում խոսվեց երկու եկեղեցիների միջև ժողովուրդների բարեկամության, Կոկկատուն քրիստոնեության ամրապնդման եւ տարածման հարցերի շուրջ: Վերջինիս առիթով եղավ առաջարկություն Հայաստանում Հայ Առաքելական եւ Վրաստանում Ու Օթթիայում Վրաց Օթթիոց եկեղեցիների կողմից համատեղ մի խորհուրդ ստեղծելու մասին:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍՈՍ ՆԵՐՍԻՍՅԱՆԸ

«ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԾՐԱԳՐԻ

ԱՆԳՐԱՆԻԿ ՀՅՈՒՐ

**ՄԱՍՈՒԼԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՎՈՒՄԸ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ Է
ԼՐԱԳՐՈՂ-ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎ ԵՐԿՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

Հունիսի 2-ին Մամուլի ազգային ակումբի հրավերով ակումբի մեր «Հոգեւոր Հայաստան» ծրագրի անդամների հանդիպման հյուրն էր Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Գարեգին արքեպս. Ներսիսյանը:

Հանդիպման ընթացքում սրբազան հայրը ներկայացրեց թեմի գործունեությունը:

Ապա Գարեգին սրբազանը պատասխանեց լրագրողների հետաքրքրող հարցերին: Մասնավորապես Վեհափառ Հայրապետի առողջական վիճակի մասին սրբազան հայրը տեղեկացրեց. «Նա առիթ են ունենում հետախոսել գրուելու Վեհափառ Հայրապետի հետ: Չազդուությունը լավ է: Հիմա երկաթաբալկազորական շրջան է անցկացնելու, որից հետո անցնելու է բուժման երկրորդ փուլը՝ մեկաթաբալկա տեղափոխվելու: Այս, բերան, մեկաթաբալկա կամ տասնորյակ կազդուական շրջան: Ապա, երբ, որ այդ շրջանում անցնելուց հետո Վեհափառ Հայրապետը կներառվում մայր շարժումներին իր առաջնորդական պարտականությունները կատարելու»:

Սրբազան հայրը պատասխանեց նաև Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի Սեփ Տանն Կիլիկի կաթողիկոսությունը հարաբերություններին առողջամանը, Հայաստանում քրիստոնեության ընդունման 1700-ամյակին նկատման միջոցառումներին, Երևանում կառուցվող Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ մայր եկեղեցու ֆինանսավորմանը:

ՎԱՍԿՈՎԵՑ ՄԵԽԻՍԻՍՏԱՆԻ ՄԻԱՐԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՆԱԽԿԻՆ ԱՐԱՎԱՅՐ ԳՈՂՈՍ

ՎԱՐՎԱՐԵՑ ԱՆՆԱՅԱՆԸ

Հունիսի 16-ին Բելոռուսի վերջին համաժողովից Վեխիսիսիսի միաբանության նախկին արքայապետ, հայաբնիկ ծնողազույց Պողոս Վր. Ամենայնի (ծնվ. Կ.Պոլս, 1922 թ.):

Պողոս Վր. Ամենայնի մահվան կապակցությամբ Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի դիվանապետ Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը հետեւյալ ցավակցական հեռագիր հղեց Միաբանության միաբանության ընդհանուր արքայապետ Վարդան Վր. Բեչեչյանին:

«Խոր ցավով զգիս իմ մեծ վեհապետությունը բերելու Միաբանության միաբանության բոլոր անդամներին Հ. Պողոս Վր. Ամենայնի անակնկալ մահվան առթիվ:

Մասնին վրա հասնող ասակցական վարդապետներից մեկն եւս այսօր բաժանվում է մեզանից՝ թողնելով իր ետին ծավալուն գիտական աշխատանքները նկիրված Հայ եկեղեցու լուսավորչական եւ հայրաբանական, եկեղեցագիտական բազում հարցերին հետաքրքիր: Մեծ է իմ մահվան բացված ժալկաբությունը մեր հոգեւոր կյանքում:

Իմաստացի մի կյանք եւս եկավ իր վերաբեմին, որտեղից սկսվում են հոգեւոր կյանքի բարիքներ վայելելու ընթացքը եւ հավիտենական կյանքի լուսեղեն խորաններում աղբյուրի մի ճուրջը:

Թող Բարին Աստված օրհնի մեր անթառամ հիշատակը եւ օրհնի վայելման անթառամ ժալկաբ երկնային, եւ թող Ս. Հոգին միխարի Միաբանության միաբանության բոլոր անդամներին:

ՀԱՎԱՅԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

ԳԵՒՈՐԳ ԷՄԻՆԻ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ամենայնի Հայոց կաթողիկոսի եւ Մայր Աթոռի միաբանության անդամ Մայր Աթոռ Սբ. Եջմիածնի դիվանապետ Տ. Ներսես արքեպս. Պողոսյանը հետեւյալ ցավակցական հեռագիր հղեց Միաբանության միաբանության ընդհանուր արքայապետ Վարդան Վր. Բեչեչյանին: Մեծ է իմ մահվան բացված ժալկաբությունը մեր հոգեւոր կյանքում:

Իմաստացի մի կյանք եւս եկավ իր վերաբեմին, որտեղից սկսվում են հոգեւոր կյանքի բարիքներ վայելելու ընթացքը եւ հավիտենական կյանքի լուսեղեն խորաններում աղբյուրի մի ճուրջը:

Թող Բարին Աստված օրհնի մեր անթառամ հիշատակը եւ օրհնի վայելման անթառամ ժալկաբ երկնային, եւ թող Ս. Հոգին միխարի Միաբանության միաբանության բոլոր անդամներին:

Հիշատակ արդարեւ օրհնությանը եղից, ամեն», - ասվում է հեռագրում:

ՄԱՍՈՒԼԻ ԱՎՈՒՄԸ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ

ԱՐԱԳԱԾՈՏՆԻ ԹԵՄ

Արագածոտնի քիմիա տեխնոլոգիայի և Բնական-Հայրենական հարստության Գերագույն Առաքելության 1990թ. մայիսի 30-ի պաշտոնական և քիմիական և ՀՀ-Արագածոտնի մարզի (այն քիմիական և պատմական Այրարատ նահանգի Արագածոտնի ներքին զբոսայգիների մեծագույն մասը): Առաքելության գրասենյակը և Օջախները, որն ամփոփում է Ս. Մեծարյալի Արագածի աշտարակը և համարյա

վում Հայոց ազգային գլխավոր արքայադերից մեկը:

Թեմակալ առաջնորդն է
գերաշնորհ Տ. Նալվասարդ ե-
պիսկոպոս Կճոյանը:

Արագածոտնի քմիք սարսռում են գնվում միջնադարյան Հայաստանի ուլ շարձանակոր վաներ ու եկեղեցիներ, ինչպես օրինակ Հովհաննիսկանք, Սաղոմոսկանք, Ասկածքնալք, Տեղերի, Ուշիի վաները: Այստեղ են Աղցի քազամորակակ համքարակը՝ կից 5-րդ դարի քազիլի եկեղեցիլ, անաշին Ամբերը, քազամարիլ գողսրիկ եկեղեցիներլ Աշտարիք, 4-րդ դարի Զառիի քազիլի ունեցող Ապարակը, գեղաշին եկեղեցիներլ ու Տանաներլ հայկի Արուը, Բյուրակակը, Կոշը, Կարքին, Փարպին, Սողանին, Քալիը, Ավանը, Իրինը, Սասարակ են ալ քնակալարի:

ᠠᠨᠤᠰᠤᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ
ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ

Արագածոսն զպլադի տա-
րածքը տարքի ժամանակնե-
րուն ետբարձկն է տարքի ե-
ղիկողողոսական պորոքերի:
Արագածոսը վաղ միջնա-
դարուն Ամասոնյաց նախա-
րարական սան եղիկողողո-
ւների տեչոյրյան սակ է: Օ-
ւաղկանն Ամասոնի նախա-
րարների կենսոքն է դարձել
խորով Կոստիկ ժամանակի:

Պատմության մեջ հիշատակվում են Ամասունյաց հետեյալ եղիակողոտները. եղիակ (Արսաւսի 449, ժողովի մասնակից), Շահե (Դվինի առաջին եկեղեցական ժողովի մասնակից), Խոսրով (Դվինի երկրորդ եկեղեցական ժողովի մասնակից), Բաբ Զովհաննես (Դվինի երրորդ եկեղեցական ժողովի մասնակից)։ Վերջինս իսլաֆաղեցորդական համարձակ իրիգորուն է ունեցել՝ չնայած քյուզանդադցիների ճնշումին։

րին (բազմիցս հիշվում է «Գիրք բոլոք»-ում): Այնուհետև նա հիշվում է մանստայաց եղիսկոդոս Մասթոսը՝ որդեսկաթողիկոս, Աբրահամ Աղբարանցուն, նրա Վրթանես Քերթողի գործակալը (608-609թթ.): Մասնակցել է Պարսկաստանում կայացած եկեղեցական ժողովրդի՝ 613թ.: Նրանցից հետո հիշատակվում են Ասայելը, Սարգիսը (701թ. Դավիթում խողին է հանձնել աւարներին ծոռով ցուցահանված Դավիթ Դվեցուն), Հարելը (Մանազկետի 726թ. եկեղեցական ժողովի մասնակցի):

Ամասունյաց եղիսկոդոսները դասնության մեջ հիշվում են որդես Հայ Եկեղեցու դավանության մախանձախնդիր եւ նվիրյալ գործիչներ: Նրանք առաջնակարգ դեր են կատարել հասկալոէն 7-րդ դարի սկզբին:

Ամասունյաց եղիսկոող-
սության սարաժնում հեժազա-
յուն գործել են Ամբերդի եւ
Հովհաննավանքի արքունեք:

1026թ. Ամբերդի եկեղեցու շինարարական արձանագրության մեջ իշխան Վահրան Պաշալովունին գրում է. «...Երևցեզ զկարողիկէս արոռ հայրադէտեսան են սահմանեցի դոսրոս...», այսուհետեւ նշում են Նիզ Են Արագածոտն գավառներից, ինչպէս եւ Քաղաքնոբաշցի (Վաղարշապատ), արոռիցի հասկացղով հարեւրը: Այս արձանագրությունը ունի ուսումնասիրողներ համարուն են վկայություն Ամբերդի եղիսկողոտության ստեղծման մասին: 1243թ. Կոստանդին Ա Թարժրերդցի կաթողիկոսը Հովհաննակաւանում քողած արձանագրության մեջ նշում է. «...Եսու Ամբերդու երկիրս ստեղիսանք վիճակ Սուրբ Կարադէսիս, ի յԱղարանոց քնդ ու քաճակ գէտն Լաւաաղ, մինչեւ յԱճնակ»: Նույն արձանագրության մեջ իրելվում է

Հովհաննավանքի վանահայր Մկրտիչ եպիսկոպոսը: Ուսագրավել էր Կոստանդնուլի կարփղիկոսի Երջաքերականը 1245թ. Հայաստան բերած Վարդան Արեւելցու դիմալուրդների մեջ նույն Մկրտիչը հիփեսակվում է որդեռ Ամբերդի եպիսկոպոս (Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմություն Հայոց, Երևան, 1961, էջ 310): Փաստորեն, Հովհաննավանքի այդ Երջանուն դարձել էր Ամբերդի եպիսկոպոսի նստավայրը:

1441թ. կաթողիկոսական արքայի Ս. Էջմիածնում վերահաստատելու համար Վաղարշապատում գումարված ազգային-եկեղեցական ժողովի մասնակիցներին է եղել Հովհաննավանքի Կարապետ Եկեղեցականը: 17-րդ դարում Հովհաննավանքի եղեկական վոր դուրսը տեղափոխվել է Վաղարշապատ՝ դարձնելով Էջմիածնի կաթողիկոսարանի նպարդ:

4. U.

ԱՐԱԳԱԾՈՏԵԻ ԹԵՄԵ ԱՅՍՕՐ

Ընդամենը երկու սարի է անցել ինչ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի ղառահանգրվ ստեղծվեց Արագածոտնի թեմը, որի մեջ մտնում են հայկին Աւսարան կի, Արարանի, Թալինի եւ Արագածի օրջանները, այժմյան Արագածոտնի տարզը: Սակայն այդ կարժամանակի է թալկարար եր, որմեզի այսօր կարողանմը ժեւերը ու գնահատել Հայոց Հայրաթեհ գլխավորությամբ եւ թեմի առաջնորդ Տ. Նավմարզ երթկսկողու Կնդյանի նախաժեռնությամբ ծալակված թաղամարդոյթ աշխատանները:

Իսկ ո՞րն է այն հարաճուն մղի
ուժը, որ վսահություն ներճնչե
ել օգնեց երիտասարդ առաջնոր
դին իրագործելու իրասվածահա
ճո, եկեղեցաւեն, ազգօգուս ծրագ
րերը:

Առաջինը մեր ժողովրդի մեջ հարատևելու և անցյալից մեզ հասած բանկազան արժեքներն են մշակույթն և կրոն: Հայոց եկեղեցին, որ եղավ մեր կյանքի լուսավառիչը, հավասիշ ու հույսերի ամփոփելի կանթեղն էր: Երբ անհասանել դուրսավախրեց համախմբումի ու գոյատևման: Այդ միակիսավա արթությունների Հայոց եկեղեցու, մշակույթի, ավանդությունների նկատմամբ հայ ազգի գոյատևման գիտակցություն է: Եւ Արագածոտն է:

թեմի առաջնորդարանը նդա-
սակահարմար նկասվեց հաս-
տատել հենց Օսականում, ու
հանգչում է Ս. Մեսրոպ Մառն-
գի աճյունը: Համոզված կարող

ենք ապել մաքել, որ մեր հոգեկան եւ քիմացական արեքներէն կազմամբ ունեցած սերն զգուրգումքի բնարդեցին, որոշեսգի Ստորոկ Մասացոց եկեղեցուն կողմին հասասափի կը գործի մրա անունը կրող դորասունը: Այդ փառահեղ կառույցը մեր օրերի մի ենսակ ազգային-եկեղեցական-ժառկութեան յիշմանունը է գիտական ժողովներ, համադիտություններ իւրանդիտումներ կազմակերպելու համար: Վեհափառ Հայրապետիկ խոսքերով ասած. «Այլ կենսանքը ղեկէ է լինի անլռելի մի գանգակաւուն, բայց հնչեցնի ինչպէս ներսորդյալ գանգը: Այստեղ ղեկէ է հալալիկ ոսկեկարի մը բարձրամօնքներ ժառանգութիւնը: Այցեկուն, ոտք դնելով դորասուն, ղիկի զգալ մասեցոյան ոգին ու շունչը»:

Երկրորդ հանգամանքը, որ այս ան ան օրագրերի իրադրությունների հաջորդական գրավածներն է, Ամենայն Հայոց Հայրապետի անձի հոգևոր իղծների համընդ զույգ սրված հարգանքի, սիրո եւ հնազանդութան կենցալածն է: Հայոց Հայրապետի «հրաման ի Տառնէն» մասնակց է, որ արձագանքուն է «Եկայի Շինեսցուի տուրք զխորանս լուսով» կոչ-ճանապարհին: Եւ այդ հրաման-դասվածը որոնք հայրական հորդոր, ուղի է հարթուն է դառնուն լուսի Ժամանորս բոլոր ժամանակներուն է ազգի Կապակներին առաջնորդուն դեռի ավանդական ու նվիրական անաղիք մի ուղեգն անդր, որ սրբազան մյուռնով օժիվ հույսը կաթկերուն է անձի հայի սրջոց ներս:

Այսօր Արագածոտնի թեման թա-
րեպարովել են գործունե են մոլորհի
Սբ. Գեորգ, Առաքարի Սբ. Մարի-
նե, Թալիի Սբ. Աստվածածին, Սբ.
Լիզիդիի Սբ. Գովհաննես, Մաս-
տարայի Սբ. Գովհաննես, Սաղոմ-
սածինի, Գովհաննածվանի, Տե-
ղիի եկեղեցիները: Եւ չնայած հո-
գեւոր ստեղծավորների դպակապը,
(տուր Բախան, յոթ սարակապ),
ինչոյեմ խոստովանուն է Լա-
վաւարդ սրբազանը. «Այսօր
ըն եկեղեցիները միայն հիմ-
նուն ունեն մտասավորներ, ե-
րուն, ինչոյեմ տուն, այնոյեմ եւ
մնացած օրերն օրուն են աճ-
հովիվ օրջաններուն այցելուն

Ես խորհրդակցում նորասեղծ ծխական խորհուրդների հետ, հոգում բնակչության հոգերն ակադիմերը, ամուսն արողական անասանք: Որդեպի և րացի հոգերը ստասակորների ղակասը, ես երաշխավորեմ եմ լից ուսանողի, որ ընդունվել է ծննդաբան եւ ուսումնական Եր-

շանն ավարտելուց հետո դիտարկելու համար ու իր հոգեւոր ծառայությունը բերի Արագածոտնի թեմի տարածքում»:

Երրորդ ոչ լուսավար կարեւոր գործո՞րը, որը խաղաղաբա՞ աւասանները ծախալեւելու բուն զաղտնիքն է, մեր ժողովրդի է-րոնակներն են ազգային արժե-ների բուրջ աճեցող միակողմե-լու զոհն է։ Ասխարհի չորս ծա-գերուն ցրված են հայրենա-կիցները՝ գիտակցարար մեկ սիրն են մեկ հոգի են առաւմու-նի խնդիր ազգի մակար են հո-նելու արժեքների յաւաքա-նութեան։ Մեր ժողովուրդն՝ որ հանապազօրյա ապրումներից են յասանութլունից գիտի, որ հապաքող, հոգեւոր արժեքներ ռաս աւելի կարեւոր են ժո-ղովրդի գոյութեան համար, են միօր աղապիւնն է կամովով ու յասանութեան փորձված այդ արժեքներն՝ «ոչ միայն հաշիւ կեցող մարդ»։ Սա զիտակութ-լանը Զիկապոյից Զիկա կոր-սանը, իւրաքանչիւր իւր

Տեղի վերանորոգման Մեծնորդ Սահակոս դուռատուներ, Գյուլյուսենյան Յոննի դի վրա վերցրեց կահավորման ծախսերը, իսկ բազմաթիվ արվեստագետներ, գրողներ, մշակույթի գործիչներ իրենց գրեթե արվեստի գործերով հարսանացեցին թանգարանի և գրադարանի նուրաստեղծ հավաքածուները: Լիբանանահայ 3-րդ սինդի և ժուրյալ Գաբրիելյանները վերակառուցեցին առաջնորդարանի շենքը, արգենթինահայ Ամեն Մեծասուրյանի հովանավորությամբ վերանորոգվել է 4-րդի իր. Ասվազածահին եկեղեցին, և կառուցվում է երջաստունը, ասորահայ 3-րդ կահանես Մարգարյանի միջոցներով վերանորոգվում է Գթորմինիների կողմից կառուցված չորրորդ դարի եկեղեցին, վերանորոգվում են Գառնահայ վիհի և Բյուրեղյան իր. 3-րդ կահանես եկեղեցիները, Օսականի եկեղեցուն և օջախ բնակչությանը քրաճասակարաման են քրա: հեռացվում աշխատանքներն իրականացնում է ՅՕԾ-ի Գրանցյալը Տ. Հիզեն երկիսկողու Մալգայան զվաճավորությամբ, և այստեղ կարելի է շարունակել:

Ծրագրեր լսեց են, բազմաթիվ
եւ լուրջակոյրեցնող, քանզի առ-
ջեւում Հայաստանում իրիստոնեթ-
յունը լուրջակոյրեցնող կոյն հոշակաճ
1700-ամյակն է, ուսի անհրաճ
է, որ այդ տոնակաւարոյթանը Ա-
րաղաճոնի թնը լուրջակոյրեցնող
լուրջակոյրեցնող լուրջակոյրեցնող, արժա-
նալուրջակոյրեցնող, հաշակոյրեցնող. եր-

այս արվա օգոստոսին Աւա
գածոսնի թեմը դեֆ է հյուրըն-
կալի հայրենի ժամանող ուխ-
տավորներին, որոնք Օճակե-
նուն հանգչող մեծ Սուրբ գե-
րեզմանի վրա բարեդաճորեն
դիտի խոնարհվեն եւ աղոթեն:

Թեմի բարեխման առաջնորդ Նավասարդ սրբազանն ունի նաեւ ուրիշ մասնագիտություններ։ «Մեր գերխախըրն եւ իրաւունքն եւ ազգային գիտակցութիւն սերմանել մանուկներին, երիտասարդներին սրբունք։ Թեմում կազմակերպել եւ գործունէ 3-14 տարեկան երեխաների ազգագրական երգի-դարի համուկը, այսպատեմ եւ Տաւադուն սեփօղծելու մարգական խմբեր, որեղ կամեանքն մեծ թիվով երեխաներ։ Մեզ մոտ երեխաները դարադումուններին զուգահեռ ընթերցուն եւ Ալեք Տարան, լսուն հոգեւոր երաժշտություն, համախախ եկեղեցի։ Աւսարակի «Ներսէս Աւսարակեցուն» համախարանուն դասալվանդուն եւ խայ եկեղեցու դասալություն եւ վարդապետություն։ Լավագուրն ուսանողները խախտակվուն եւ դարգեւարվուն են թեմի կողմից։ Դասարանվուն եւ «Շողակ» ամսոյր թերթը, ուր լուսարգուն եւ թեմուն տեղի ունեցող անցուղարձը։ Անուն են կարելին, որմեզից նոր սերունդը դասալարակի Դայոց եկեղեցու դպրոն ու ամպոններին։ Այդ նոյախմուն Սուղերի առողջարանական կենտրունն հիմնվել եւ կիրակվուն ուր ուրը, Աւսարակի թիվ 1 դպրոցուն քաղցել եւ կորնի ուսուցիչներ լսարան, ուր հեմանալով կորնագիտական առարկաների մեջ եւ վկայականներ ստանալուն թմով 31 ուսուցիչ կւթիվ սամունկներին հոգեւոր դասալարակութայան սրբազան գունծին։ Արագածոտնի թեմուն գործուն եւ թեմական խորհուրդ։

Սրբազան հայրը գիտակցում է իր նախնածեղանած գործի դժվարությունը, որոնց հաղթահարումը ջանք, եռանդ ու համբերություն է լուսանջուլ: Ժամանակ կանցնի, արհեստը կբուրլորեն, մի գիտի, գուցե մի օր բոլորի սարաճմուն գտնվող 170 եկեղեցիքն էլ իր հոգեդարար զանգերի ղողաճանքով հրավիրի հավաքացյալ ժողովուրդին աղոթի: Այսօր գործի սկիզբը ընթաց է դրված, եւ այն հաջող ընթացի ճեղքվի: Ուրեմն աղոթեմք ի խորոց տրիք, որ եկեղեցական եւ ազգային բոլուր ձեռնարկները, ընդհիվ մեր ժողովրդի նկիւրծի, հաշտուլութայն ղողաճանք «ի փայտ Աստուծու ի քառանկան ու ի վայելուլուն հովաքավոր ու եկեղեցաւոր ժողովրդի»:

Ավագործ թերևս քաղաքա-
համայնքներ, եթե մի հանգամանք
են չգրավեր նրբ ուսարդությունը։
Պատանությունից հայտնի է, որ Օսա-
կանը, Առաքաղը եւ հարակից այլ
քնակաշէնէրներ անորոշոր, հու-
սարժամ-համալիրների քանգարներ
են, որ այսօր ընդգրկված են Առա-
գածոնքի թեմուն եւ կարոն են հո-
գածութայն։ Առաքնոր սրագաղը
հնաեմքի վաքնեքն ու մյուս հու-
սարժամները վերանորոգելու,
դաշտադրելու, հաքորդ սերունդնե-
րի կազմուն վիճակուն հասքնեղու
երագամով է, որ այսօր նախաե-
սել է մի ասոր ծաղաք, որոնք այս-
եք շատ համարոն անորդար
ծաքն։ Նորը կառուցելն օրվա հու-
սայական է, բայց հինը, անցյալից
մեք հասած մանական ճարտա-
դեքնութայն գլուխգործոքները
դաշտադրելն անհրաժեքություն է,
իսնգրի սնորք բարձրանուն է հին վ-
րա։ Առագածոնքի թեմուն նորը
են հինը հրաքայտութուն ոսկե
կամուրջ են կաղել։ որդեքս
անցյալը երեկային կաղող ան-
ծեքակեքն օրվաքն։

ՀԱՅ ՈՐՄՆԱՆԿԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սկիզբը՝ «Զրիստոնեայ
Հայաստան», թիվ 30-32

Զախարյանների փրակտեզության հայ-վրացական զինակցությունը օրգանում որո հայեր և առանձին եկեղեցիներ ընդունեցին փակեղևա-
նակառ ողակամանը, այդ ողակա-
ռով 13-րդ դարի հայկական մի հայ
որեն առանկար կառավում է հայ
փակեղևական միջավայրի հետ։
Նման հուճարմաներից են Ամիր
Բրգիար Լուսավորչի եկեղեցին,
Ալիսլայի (Պղնձահանը), Բորայ-
րի, Կիրան վանի եկեղեցիները
բոլորն էլ հիմնված հայ ազնվա-
կանների կամ հոգեւորականների
կողմից։ Հիշյալ վանքեր ծաւա-
ռեց զսնել, են հայ վանականների
ծեռում, բայց մի որո ժամանա-
կահասված անցել են հայ փակե-
ղևականների, այդ զոսճառով էլ
դրանք որնմանակար ժամանում հա-
նդուում են հուճարման և վրացերեն
գրուքությունը։ Պասմիչ Կիրակոս
Գանձակեցին, ճեւելի վանն ա-
թաքելի մառված մառիք, են
«Վալմանեցուն և հումն, երբայր
Զախար, են քառեցա ի Պղնձա-
հանը, ի դուռն եկեղեցուում, զզ
չինճառ իմն, առեալ ի Հայոց մ-
րացի վանն հասասեաց», իսկ
Զախարի որդի Հահնեսի քառ-
ման մասին գրում է. «Եւ սարեալ
քառեցին զճա ի Բորայր, որ առ
կինն նորա ի Հայոց»։ Պղնձահա-
նը և Բորայր հայկական վանքեր
են եղել, որոնք ժպ դարում փակե-
ղևականներին են անցել մի դեղ-
մուն Ի վանքին, մյուս դեղմուն
Հահնեսի Ա-ի կնոջ միջոցով։ Այդ
վանքերում հասասեցել են հայ
փակեղևական վանականներ։

Դավանադասականության այս հարցը, սակայն չի կարելի կադրել որոնանկարների ազգային մասկանելության հետ: Դալ Բաղդեդոնական միջավայրի որոնանկարները մի ժողովուրդ կազմում հայկական մոնոմենտալ գեղանկարչության բազմադարյան շաքատության երկար շրջապում:

Ախթալայի վանքի գլխավոր եկեղեցին Ս. Աստվածածինը, մաքուր քարովին զարդարված է լավ դասիդանված, եկեղեցի ունեցնող երանգներով: Ստորին վանդ երեք ոճակով աղեսրբեր ունի 11-րդ դարի հայ մանրանկարչության Աբաուրիմիի դորոցի սեղծագործությունների հետ (Մուղունը Ավետարանի եւ այլ): Առանձնապես տպավորիչ է Զաղորդության սեծադրի հորինվածքը: Ունենալով ալիքի երկնական հագեցած կադրայն ֆոնով, կեղծարների ու դիմապատկերների հարսման բարձր վարպետությամբ:

Երկրորդ փուլ փորձակի նույն տեղովում ունենակախալակն զեքսը կրում է բլուզագնական մասկեթ-գարգուլակն որու աղեղեթթթթթթ: Ներկայացվան են ակեսարանակն նկարահանքի տեսարաններ, եկեղեցու հայրերի (այդ թվում Գրիգոր Լուսավորչի) եւ այլ սրբերի մասերներ: Զբոյրի մեն եկեղեցու ունենակախները տեղովի են 1282 թ. նամակում Զախարյանների տոհմի տերը զեքսիցի մասերով: Ավագ խորհրդի ունենակար նշաւար է կերտելու Տիրմայրն է մանկան հետ, միջնամասում Զաղորդթթթթթ, եւ ներկում տրապակեներն: Զամենասաքալ (ավ է լաշտակովն զարդագոցիով զշանակովն Զաղորդթթթթթ կոթողային իորինմովը:

վաղ են ստեղծվել եկեղեցու ավանդաճան ունանկարները, որի լայն ծահմանում է եղել: Ավանդաճան հյուսիսային եւ արեւմտյան լայնություններին հասկանալիորեն լայն:

դանակել են դասվիրասունների դիմանկարները: Այստեղ հնարավոր է տարբերակել աշխարհականի հագուստով չորս զդամարդու, մեկ կնոջ եւ երկու դասանիների դասկերներ:

Ինչդեռ նույն է Քորալի օրո-
նակնադ հաճախանումներն ուսումն
նախարհ է. Դրանքայնը, այն ունի
«սեղակվան մի շարք առանձնա-
հատկություններ, որոնց ակունե-
րը սկիզբ են առնում հայ մոնո-
մենտալ գեղանկարչության առա-
վել վաղ ժրհանում» 7-րդ դարից սկ-
սած:

Խիստ վնասված վիճակում են գտնվում Կիրանց վանքի 13-րդ դարի որմնանկարները:

Նույն ժամանակաօրջանում նկարագարվել են ոչ միայն հայադեպի կողմնակա, այլև Հայ Առաքելական եկեղեցու դավանանքի եկեղեցիները: Դրանցից են Հաղթա-

Տի Ա. Նճանը, Իջեանի օջառի Ա-
ռաբեղոց եւ Սանտոնի վանեցը, Գե-
ղարդի Ս. Ասվածածինը, Արցախի
Առաջածոր գյուղի եկեղեցին, Դա-
ղիվանը, Անիի՝ արդեն հիւսասկ-
ված մի քանի հուշարձաններ:

1258 թ. նորոգված Գեղարդի Ս. Ասվածաձորին ժայռայրդը եկեղեցուն որոնանկարե՞ր են եկարժեք: Պոռո Պողոսյան ի՞նչանի ղառվե՞լ: Հավաճաճաճաճ ղառախաճաճաճ այս ուսունկար շուրջ 80 արդաճաճ ուսունկարաճաճ Գարեգին Հովսեփյանը գրու՛մ է. «Արսիղի կենտրոնում Տիգրանին է Հիսուսը գրի՛ն մեղալիճի՛ր մեջ, երկու կողմից մի-մի արեւսայ, գլուխները խոնարհ... ի՞նչ առաստաղի վրա կա մի ուրիշ իսրայելացի, կանգնած է նորիւմալը մի ծառը, ճաճաճից կանաճի մի ֆիգուր, աջից դարձյալ մի ճղաճաճ... Ի՞նչանաճ կան հագուստներով այս իսրայելացի, կարծում եմ, Պոռոն է յուր կնոջ եւ ավաճ որդի եմ»:

Իջեաւ ի օրջանի Առաքելոց
վանում մարդկային եկու խոռո-
կերդարների հաբեւանությամբ
դասկերպած է գնդնցիկ ճերմակ և

ժույզ հեծած Ս. Սարգսիս, իսկ ծիու գազակների սուրբ զինվորի որդի Մարտիրոսն է՝ Զեմյայի դիմաց լուսակերի ստորին, աջ մասում, նկարված է մեկ այլ, համեմատաբար փոքր մարդկային կերպար՝ ծնրին շրջա: Հավանորեն ներկայացված է մի ողբակ Ս. Սարգսի վարից: Հնդկության ուժգան է հեծյալի լուսակեր, որի շղագրահն ամբողջական կազմված է եղել արծաթե փոքր թերթիկներից:

Արցախի Առաջնորդի գլուխը եկեղեցու ավագ խորանի հյուսիսային եւ հարավային մասերին նկարված է երկու ճամբար, մեկը ուղղանկյուն, մյուսը շրջանաձև հասակագծով։ Ուսագրավ է, որ Տեղորդի որոնանկարուն եւս եղել է զվարթացնող ճամբարի մասկեր։ Մերթիւրի եւ ավեսարանական ճեսարանների փոխարեն եկեղեցական կառույցների մասկերունը խիստ իմնատիպ է։

Դադիվանքի գլխավոր եկեղեցու
հյուսիսային լուսին լուսակերպած
է Ստեփանոս Նախավկայի Բարկո-
ծումը: Հարավային կողմում՝ Երե-
կայացված է Տեսարան Քրիստոսի,
Տիրամոր եւ Նիկողայոս Հրաժա-
պուծի լուսակերպումը:

Այսօրհուվ, հայ-մրցակալն զի-
սակցութիւնս հոյսաժարացաւ
Հայաստանն թեւ ի հայս եւ ե-
կել փ շարհ հայ ֆակւելտիակա-
ն ծիարանրութիւնն, ուո՞րն իոնք
վաճեաւրն լայնորեւ կիրաւեւ եւ
ո՞ւմանկաշուրթիւք, սալայա՞ն
նույն օրշա՞մնն հայկական եկեղե-
ցիներն եւս անուշադրութիւն չեն
մասնեւ ավանդական ու սրբա-
զործված մոնումենտալ զեղանկա-
շութիւնը:

Կարևոր ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՔԱՀԱՆԱ ՄԱՆԿԱՍԱՐԵՆՅ
ԲԱԶՄԱՐԴՅՈՒՆ ԳՐԻՉԸ

Հայքերունքի կամ Արճե-
գավառուն գտնվող Մեծոփա
վանքի սկիւ է քանդորդ ընթր-
գրագիր, որ ոչ միայն գրագէտ
ընդհանրակողմէն էին, այլեւ
սրբագրող եւ խմբագրող, հե-
տագայում նաեւ ուսուցիչ։
Թովմա Մեծոփեցիցն, որ 15-րդ
դարի առաջին կեսին ռաբո-
ւնադէտ (ուսուցադէտ) էր Մե-
ծոփա վանքում, իր աշակեր-
տէրին գրչութեայն արկէտ էր
տվորեցնում կասարայլ կեր-
դով, համեմատարուն էր ձե-
նագրէր ընդօրինակել, սրբա-
րել, ստուգել եւ դասրաստուն
էր ինկնուորույ գրչական,
մանկավարժական գործու-
նէութեան։ Այս դպրոցի մա-
սին հաճախմանորէն խոստով
է Ա. Մսերտայանի «Մեծո-
փավանքի գրչութեայն կենտ-
րոն» աշխատութեան մէջ, որի
միջոցով սորոէ կծանոթա-
նանք Հոփհաննէն Մանկասա-
րենք բազմարդոյն գրչի վա-
սակին։

Թողվա վարդապետ Մեծո-
փեցին առանձին սիրով է ա-
խատել Հովիհանես Մանկա-
սարենց գրչի հետ: Այս գրչի
սկզբնական բոլոր ընդօրինա-
կություններն իր ուսուցչի
դասվերով են կատարված, ո-
րին սիրով իր իմը ընդ մեծ ե-
րախսազանությամբ հիշում:

Հովհաննես Մանկասարեն-
ցը մեզ հայտնի ամենաբեղմ-
նավոր հայ գրիչն է: Նրա ա-
սակերաներից մեկը հեռագա-
լյուն այստեղ է գրել իր ուսուց-
չի մասին. «...գրեալ եղել Յո-
հան գլոխն ծեռամբ վարդե-
սին իմոյ str Յովանէի Ման-
կասարենի քառ քառսոսին. որ

72 արի ամառն եւ ծննդն, գիշեր ու ցրեկ ի գրել եկացաւ: Որքէտ գրեալ եղէ ձեռնածը նոր 40 Այսմանորք եւ Տարեգիրք, ճառ եւ Մարգիս գիրք, իսկ փոքր գիրք՝ Տարեւ եւ Աղօթամատոյց, Շարակնոց եւ Մաղոնասարան, Մաեսոց եւ Գանձեօր 50, 60 եւ այլ անէլի, եւ Աւետարան 32: Եւ զայս Յոհան զլուխ ի ծերութեան ժամանակ, որ աջ չէր հայիլ, ձեռն կու դողայր, քաշոն չարչարեմով հազիւ կարայ ամառելի եւ այլ չկարացրի՝ բռնել, միշնէ ի վախճանն: Որ հաճեալ ի Քրիստոս 66 ամայ:

Ուրեմն՝ Հովհաննես Ման-
կասարեանցն արդեն ի 86 տա-
րի, որից 72-ը կիրիլեն ի գրչոթ-
յան արվեստին՝ ընդօրինակե-
լով շուրջ 132 ձեռագիր։ Ծնե-
լով ի 141թ. Արևոտ ֆադաֆու-
Տասներկու տարեկանից սկսել
ի գրչոթյամբ զբաղելու եւ գրե-
լը քան ի որեւ 84 տարեկան
հասակուն։ Այդուհանդերձ,
ևս իր մասին խոնարհաբար
գրում ի. «Ջուս գծարկիս գե-
Յովանէս ֆադաֆադս»։ Մե-
ծովա դոյրացն ավարտելոց եւ
Արեւո գնալոց հետն մա ֆա-
հանայություն ի անուն։ Ար-
ճեւուն էին արդուն մա մ-
նողները՝ հայրը՝ Մանկասա-
րը, եւ մայրը՝ Փաւստելիքը։
Ողջու վարմ ի ցրագեց զշի-
ժովսա Մեծփոքիցն միջե-
րան եւ հանձնարարուն ընդ-
դինակութիւնքներն կատարել։
Հովհաննէս սարկավագի շը-
վագրված ձեռագրերը, որ կա-
տարված են րաբունադէսերն
համար, մերտերուն են մա

նուսումնադրության օրջանին՝ մինչև նրա 25 տարեկան հասակը, այսինքն՝ 1440 թվականը: 1445թ. արդեն մահացած էր հայրը, իսկ ավելի վաղ՝ 1437թ., մահացել էր մայրը՝ 1450թ. մահանում են նրա եղբայր Եղիշը՝ ծնված նրա կին Շուրան-խաթունից: Ահա թե ինչ է գրում Հովհաննես Մանուկաստեղծը. «...սիրս խոնքալ է ի սասանայել, ել գեղ կենդանոյն մեռեալ են, եաշխ ի բազում արատանալ կուրացալ է, գի իմ սիրեկան որդիք՝ Մսիսակն է-Մեղրուք՝ զիս սեղցին»: 1454թ. Ալ-Կոնստնուլուսի Հասանի հրոսակներից խուսափելով՝ դաստիարակում է Հին կողում էլ այնչեղ վախճում կիսասնի ծնեագիր Մանսարան: Այլ ժամանակակազմանում հիսուսնամայ Մանկաստեղծը գրկվում է կնոջից՝ մի սիմբոլիկում միայն որդիներով: «Տե՛ Աստուած... օրհնեսցէ... եզարդաբեցէ յայս կեանքն որդով ել յայն կեանքն հողով», - գրում է նա: Սակայն շուտով տարածում սեմուն են նրա մյուս երկու որդիները՝ եւս. «Պակասութեան գրիս աննշողադի լեռով, գի աշխարհս ասկանալ է եւ արարալ

յայն իրավաբանը, որ համար
յայն աուրուր, որ էլ գրել Շա-
րակնցոյի, 2 տղայ ինձ Սաս-
տաճ գնաց՝ Միեղն ու Սահա-
րէկն, վայ ինձն»,- գրում է
1470թ.։ Սակայն ձեռագիրը
դեռ չավարտած՝ գրկվում է
մանկ վերջին որդու. «...Այն-
կուրացի է է բազում յայտոյ
նձքս կոտորել է, գ իմ մէկ որ
դին Միսիբար, գողորմել

հայրս սեւեց յայս աւուրի», եւ եւ մնացեալ ամիսեաւսկ»: Հոր, մոր, կնիցն ու ինկզ որդիներին կորցաւ Սամկասաւրեցոյ դարձյալ ամուսնանալէ: Չույլա-խաբորթ մեր համար ծնուն է մի որդի՝ Կարադէշին: Կարադէշ, ապա մեր որդի՝ Հովհաննէսը, նույնդէս գրիչ են դառնում՝ հոռի ու յաղիտ օրինակով: Հովհաննէս Մամկասարեցիս աւակներեցից հայսն են Ագարին, Դավիթը, Հովհաննէս Բահան Արժեւեցին, Կիրակոս Ջոշկանցը: Հովհաննէսը մեր աւակներեն են դիւ նաեւ Հովհաննէս Քաղիւնցիին եւ Մարգար Արժեւեցիին՝ նոյնդէս հոգեւորականներ:

Հովհաննես Մանկասարեն
ցը համատեղ աշխատել
Թովմա վարդապետ Մեծոփե
ցու, Մեկփանոսի, Թովմա դ
դիր Սեծոփեցու, Կարապետ
գրչի, Զաքարիայի եւ այլոց
իւս:

Նրա ձեռնագրերը նկարա
գարդիլ են ծաղկողներ, մա
սանկարիչներ Մինասը, Մար
սիրոսը, Մանուելը, Կարա
ղես Աղթամարցին, Մկրտի
չեղապը, Ոնոփրիոսի որդի
Մկրտչիք եւ այլք։

Ինչդեռ վերը նշեցինք՝ Հովհաննես Մանկասարենց 123 ձեռագիր է քնդորհակալե որոնցից կամ որոնց նկարագրություններն ենք մեզ է հասել 35-ը: Սա քավակահին մեքիվ է՝ համեմատած ուրիշ գրիչների հետ, որոնցից ոչինչ կամ աս փշ քան է մեզ հասել:

սի: Այդ 35 ձեռագիրը 13-րդ դարի գտնվում է Երևանի Մայմնապարամուն, 3-րդ վե-
նետիկի մասենադարանում, 1-րդ Մյունխենի մասենադարա-
նում, 2-րդ Նոր Զուղայի Մ. Ա-
մենափրկիչ եկեղեցու մասեն-
ադարանում, 1-րդ Թավրիզի
ձեռագրացուցակում, 1-րդ Ե-
րուսաղեմի մասենադարա-
նում, 1-րդ Մայր Աթոռ Ս. Էջ-
միածինում, 3-րդ Հյուսիսային
հավաքածուում, ռույնդես
վենետիկում, 10-ի նկարա-
գրությունը դաշեղանակվել է հի-
սապարաններում:

Վերջին ձեռագիրը, որ ընդօրինակվել է Սակխասարեն ցը, նվիվահանու Ավեսարանն է, որ կազարել է 1499թ.՝ մահվանից երկու տարի առաջ, եւ այլեւս գրիչ չի վերցրել ձեռնել: Ավեսարանի վերջում դրողը ջուն ձեռնով քողել է հիւսասկացոյթլուն: «Ձմեռաւոր ծեր գրիչ Յովիահաննս յիւեցել աւս Աստուած, եւ Աստուած գծեց յիւե»: Ահա այսոյիցի կլանիով է աղղրել Նովիահաննս Սակխասարենցը, որք առաւդանք Տեսած մարդ էր, քայց նստի հայ գրի նկարչաւ տղա սպվոր, ձեռնագրակաւ գործի ակնխնջ մեակ:

Արդ, անսալով հիշատակագրի խոսքին՝ «Զննդաւոր ծեր գրիչս Յովհաննէս յիշեցէ», չզլանանք կատարել նրա փափագը, հիշենք եւ երախտագիտութեամբ հիշենք:

Урш 661242346

«ԷԶՄԻԱԾԻՆ», ՄԱՅԻՍ, 1998

Լույս է տեսել Մայր Աթոռի դափնակալի «Էջմիածին» ամսագրի մայիսյան համարը, որը սկսվում է Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա Ամենայն

ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

Լույս տեսավ ժՔ-ժԳ դր. մեծամուն՝ մասնագիտ. Կարգան Այգեկու «Գիրք հասաստություն»-ի արձանագրությունը՝ աշխատությունը երեանի համալսարանի հրատարակությամբ: Աստվածաբանական ֆակուլտետի երկու մասնագետները առաջին հատվածում իրականացավ աղյուսը եւ ծախվով ֆակուլտետի դեկան՝ Գրիգոր-Մորոֆեյուր Հախի արեւիցիսկոյու Ամենայն: Գիրքը նկարագրում է լուսահոգի Կազգեն Ա կարողիկոսի եւ հայագիտության մեծ երախակոյու Դաւոր Ամենայնի իմաստները: Կարգան Այգեկու դավանաբանական այս աշխատությունը (1205 ք.) վիճակված էր բացառիկ կարեւոր դեր կատարելու հայ միջնադարի եկեղեցու հայրական, հասարակական մասի մասնության մեջ: Այն աչի էր ընկնում զանազան եւ բազմաթիւ պարունակող հարստությամբ, աստվածաբանական, ծիսական խնդիրների համակարգվածությամբ, կուռ Եւրոպայում:

«Երկը զգալիորեն բարձրացրել է ժամանակակիցների դավանական գոյությունը ու աստվածաբանական դաստիարակությունը: Այսօր եւս այն կարող է հաջողությամբ իրականացնել իր այլ առաքելությունը՝ դավանական սրբափայլության հրաւրել կարողով Ազգային եկեղեցուց հեռացած հայրուհիներին»,- ասվում է գրի սեղանագրում:

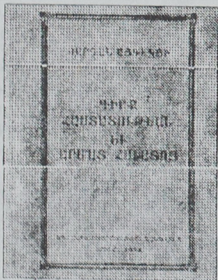
Գրքի իմաստը բնագիրը կազմել է Հախի Բախան Դարաթեյանը, մեծամուն՝

Դայոց կաթողիկոսի կողմակցով Գիրքի մասին Դայաստանի անկախ հանրապետության ստեղծման 80-ամյակին եւ Սարգսյանի հեռուամասում գովազդների հիշատակներ: Այնուհետեւ ամսագրի խմբագիր Տ. Բազրաս արեւոյ Գալստյանի խմբագրականն է «Սարգսյանի ծանադարհն անցնում է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին» եւ տնակատարության միջոցառումների Գլխավորությունը (Ս. Մուսեյան արեւոյ):

Կրոնաբանասիրական հոդվածների բաժնում տեղ են գտել Տ. Հախի արեւիցիսկոյու Ամենայնի, Կազգեն Դամբարձումյանի, Գրիգոր Բուրաջյանի, Մուսայի Մարգարյանի, Խաչիկ Բաղիկյանի եւ այլոց հոդվածները, գրքեր եւ բարձրանված բնագիր, թարգմանական, գրական, տեղեկատվական զանազան նյութեր:

Ժամկ. ներածությամբ, փաստեր, ուրույն հեռագրությամբ հանդես է եկել Մասնագրարանի աշխատակից, ԶԻՔ-ի խմբագիր Դավոր Բուրաջյանը:

Ուրախակի է, որ մեծ մեծերի ժամանակին ոչ անմեծ մեկին հաջողվել է ժամանակությունը զիջակականների ու ընթերցող լայն հասարակայնության տե-

փականությունը դարձնելու գործում Սուրբ Էջմիածնի տղարանի հետ միասին այսուհետեւ իր մասնակցությունը կրելի երեանի համալսարանի հրատարակությունը՝ դայանապոլոված աստվածաբանական ֆակուլտետի առկայությամբ եւ ծանոթորդ գործունեությամբ:

Նարե ԵՄԱՍՍՐՅԱՆ

ՄՐԱՐԱՏՅԱՆ ՀԱՅՐԱԳԵՏԱԿԱՆ ԹԵՄ ՀՈԳԵՒՈՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՆՈՐ ՄԵՐՆԴԻՆ

Յոթնամյա դաստիարակություն ունեցող Բիսոսնեական դաստիարակության դպրոցների արդեն իսկ ավանդույթ դարձած ավարական վկայագրերի հանձնման հանդիսությունը հավասարազոր կերպով ժառանգություն փոխանցելու օր է դարձել:

Երրորդ անգամը լինելով՝ առաջինը սրբազան հոր օրհնությամբ եւ գալիս արհիմբ առաջ ցանկած հասկերի այսօրվա ոսկեհուռ հասկերը:

Ս. Բ. հունիսի 22-ին կիրակնօրյա դպրոցների 1997-98 ուս. տարվա 21 Երջանավարձի առաջնորդարանի դպիկնում հանդիսավորաբար հանձնվեցին ավարական վկայագրեր: Նրանց Երհնավորելու էին եկել կիրակնօրյա դպրոցների ասիմեր:

Հանդիսության ավարտին առաջնորդարանում, նախագահությամբ Տ. Գարեգին արեւոյ. Ներսիսյանի, տեղի ունեցավ թեմի կրոն դասավանդող դպրոցների սնունդների սեմինար խորհրդակցություն, որին հրավիրված էին հանրակրթական - կիրակնօրյա 43 դպրոցի սնունդներ: Գարեգին արեւոյանը հանդիսության սկզբում բացման խոսքով ողջունեց հայրուհիների եկեղեցական գործունեությունը, իր օրհնությունում ու բարեմաքանմանը հղեց սնունդներին բախտուրե եւ Երջանավարձային այս ժամանակաշրջանում Հայոց եկեղեցուն եւ մասալ սերնդի Բիսոսնեական դաստիարակության ազգանվեր գործին աջակցելու համար: Մտաբան գրույի ընթացքում սնունդների կողմից առաջադրվեցին դպրոցներում կրթակրթական դասընթացների կազմակերպման իրավական, ուսումնական-մեթոդային եւ կարգային խնդիրներ:

Հանդիսման ընթացքում դասախոսությամբ հանդես եկավ Ռազմավանդող դպրոցների ավագային հեռագրությունների հայկական կենտրոնի սնունդ Մուսայի Գարեգինյանը: Նա կարեւորեց Հայ եկեղեցու դերը ժողովրդի կյանքում եւ առաջա սերնդի հայեցի դաստիարակության գործում: Հավելվ նեց, որ կան դպրոցներ, որոնց սնունդները, չգիտակցելով աղանդների վստագալոր գործունեությունը, արգելներ են հարուցում իրենց դպրոցներում կրթակրթական դասընթացներ արտոնելու հարցում: «Չեք տրամադրության եւ հանձնված պնդիսի մի ուսակալություն երեկայանող մարդկային զանգված, որի դաստիարակությունը եւ առաջա կերտվածը մեզանվեր է կախված: Ահա այսուդիսի դասախոսականության առաջ է, որ բոլոր կանգնած եմ հավասարադեք»: Փակման խոսքում Գարեգին արեւոյան օրհնեց Բիսոսնեական դաստիարակության կենտրոնի նմանախոյ ծեռնակունները՝ ի փառս Աստու եւ ի դայաժառանգություն Հայաստանյայց Մայր եկեղեցու:

Հասկիկ ՆԱԼԻԲԵՆԻՆ

Արարատյան հայրապետական թեմի Բիսոսնեական դաստիարակության կենտրոն

ԱՍՈՒՅԹՆԵՐ «Ի ՊԵՏՐՔԱՐՈՉՈՒԹԵԱՆ»

Ոչ մեկը չի կարող իմաստություն ուրանալ առանց չանքի:

Մեծարանքի սկիզբը մարդահանությունն է, եւ նրա վախճանը՝ ամբարտաւանությունը:

Կրկնակի, եռակի եւ բազմակի են չարի հնարքներն ու կոխկները:

Հավաքք, հույսը, սերը երեքսարայան քաղաք է, որ աշխարակված է ամեն րեհակ սիրանքով եւ քաջությունը:

Ովքեր հասնում են զորավոր արդյունքի, բոլ չկարծեն, որ իրենց անչեքից է այդ զորությունը, այլ Աստու:

Ով հայրական պարվիրանը վանում է իր ակակցից, նաեւ օրհների պարվիրանից է ապարանք լինում:

Ըն ակակցը փակիր չարախոսության եւ վար բաների առաջ, որպեսզի դու էլ նրանց նման անօրեն չլինես:

Թող քո միտքը կույր լինի չար բաների մեջ, որովհետեւ Տեղը լուսավորում է այնպիսի կույրերին, եւ րեհանող եղիր քարի բաների մեջ:

Նախ մտածիր եւ ապա գործիր, որպեսզի չգործես այն, ինչ վայել չէ, ինչ որ պարտավորում ես, այն մի արա:

Երբ սիրում ես անարժանին, չես սիրում արժանավորին, երբ անապարտ ես դեպի չարը, քեզանից դուրս է գալիս քարին:

Հարկ է մեծամեծ գործեր անել եւ ոչ թե մեծամեծ հպարտանալ:

Մեծ իմաստություն է րանել անկիրների հիմարությունը:

ԱԼԵԿՍԱՆԴՐ ԶՈՒՄԻՆՅԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

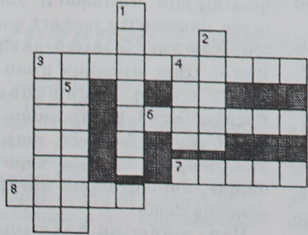
Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵՐԱՏԱՎԱՐՏՆԵՐԻ

Հայաստանի Հանրապետության դպրոցների 1998 թ. Երջանավարձներին ողբես նվիրականություն, Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանող Տ. Գարեգին արեւիցիսկոյու Ներսիսյանի օրհնությամբ եւ «ՄՐԱՐԱՏՅԱՆ» մեակավորային կենտրոնի մեկնաստությամբ հրատարակվել է «Լեռան Խաղաղ կամ ծանադարհի հաց թերթը» (տղադրության դասախոսական ծառայությունը եւ մարդերի խոսքը Մարիոն Ուկալանի): Թերթըները Երջանավարձներին կրթական Դայ Առաքելական եկեղեցու միջոցով: Դրան կարելի է ստանալ Խաղաղամայր Երեւանի եւ մարզերի բոլոր գործող եկեղեցիներում սինչե սեղեսներին 10-ը ներառյալ:

ԲԱՐԵԿԱՍՆԵՐ, ԵԹԵ ՌԻՉՈՒՄ ԵՐ ՉԵՐԵ ԲԵՐԵԼ ԴՈԳԵՒՈՐ ՀՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՒ ԵԿԵԴԵՑԱԿԱՆ ՀՈՐԵՆԱԿԵՐՆԵՐ, ինչպես նաեւ հոգեւոր թեմաներով գեղանկարչական եւ գրաֆիկական բարձրարժեք աշխատանքներ, ԱՅՏԵԼԵՔ ՄՐԱՐԱՏՅԱՆ ՀԱՅՐԱԳԵՏԱԿԱՆ ԹԵՄ «ՀՈՐԱԿԱՆ» ԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ: Այս օրերին արհուն իրենց ստեղծագործություններն են ցուցադրում հանրաճանաչ արվեստագետներ Վալմար, Լեւոն Ռոմանյանը եւ ուրիշներ: ԱՅՏԵԼԵՔ «ՀՈՐԱԿԱՆ» Երեւան, Պարոնյան 1 (Մասցոցի դղիցայի սկզբնամասում՝ Ս. Սարգիս եկեղեցու մոտ):

ԺԱՄԱՆՅ ԺԱՄԱՆՅ ԺԱՄԱՆՅ ԺԱՄԱՆՅ ԺԱՄԱՆՅ ԺԱՄԱՆՅ ԺԱՄԱՆՅ

ՆՍՏՈՒՐԴ ՀԱՄԱՐԻ ԲԱՌԱՇՂԱՅԻ ՊԱՏԱՍՏԱՆՆԵՐԸ
1. Երախայի: 2. Բնարական: 3. Նեղու: 4. Սառնակ: 5. Կարողիկ: 6. Եղեգի: 7. Սամուն: 8. Լուսն: 9. Արթուր: 10. Նիկիա: 11. Արարատ: 12. Տյուսար: 13. Բարան: 14. Ներսիսյան: 15. Նաղաշ: 16. Ծամշիկյան: 17. Ներսես: 18. Ստեղծող: 19. Լեւոն: 20. Նիկի: 21. Հաչիկ: 22. Կալիգուլ: 23. Ապարան: 24. Նպատ: Ծածկագիր մարդանքը. «ԽԱՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆԵՆԵՑՈՒՄ»:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրնական, մեակավորային, լրագրական երկաթաթերթ
Հիմնադիր Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Բիսոսնեական դաստիարակության եւ խորագրության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Կարեն Մաթեոսյան
Խմբագիրներ՝ Արարատ Սարգսյան, Ավետ Ավետիսյան, Նարե Նավասարդ
Էջարում եւ համակարգչային ծառայություն էլվիրա Դովանյան, ժամանա Մաթեոսյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ Բ. Վաղարշապատ, Ս. Գայանե եկեղեցի, Բիսոսնեական դաստիարակության եւ խորագրության կենտրոն
Հեռախոս՝ (8+259) 56780
ՄԱՅՐ ԱԹՈՐ Ս. ԷՄԻԱԾԻՆ ՏՊԱՐԱՆ
Ստորագրված է տղադրության 21.07.98
Տղադրանակ՝ 1600 Գինը՝ 50 դրամ